

Αρχαία Ελληνικά Προσανατολισμού Γ' Λυκείου
Κλείδα στο επαναληπτικό διαγώνισμα Οκτωβρίου • τμήματα διετούς προετοιμασίας

Διδαγμένο κείμενο

A1. «Νῦν γὰρ ἀμφισβητεῖται περὶ τῶν ἔργων... τῆς ψυχῆς ἦθος»: Ο Αριστοτέλης επισημαίνει τη διαφωνία για τον σκοπό και το περιεχόμενο της παρεχόμενης παιδείας. Έτσι, άλλοι υποστηρίζουν ότι η παιδεία πρέπει να στοχεύει:

- «πρὸς ἀρετὴν»: στην κατάκτηση της αρετής.
- «πρὸς τὸν βίον τὸν ἀριστον»: στον ἀριστο βίο.
- «πρὸς τὴν διάνοιαν»: στην άσκηση του νου, ως μαθητεία του πνεύματος.
- «πρὸς τὸ τῆς ψυχῆς ἦθος»: στη διαμόρφωση ηθικού χαρακτήρα. (μον. 8)

A2. «Βάναυσον δ' ἔργον εἶναι δεῖ τοῦτο νομίζειν καὶ τέχνην ταύτην καὶ μάθησιν, ὅσαι πρὸς τὰς χρήσεις καὶ τὰς πράξεις τὰς τῆς ἀρετῆς ἄχρηστον ἀπεργάζονται τὸ σῶμα τῶν ἐλευθέρων [ἢ τὴν ψυχὴν] ἢ τὴν διάνοιαν.»:

- Βάναυσο ἔργο και βάναυση τέχνη και μάθηση θεωρούνται ὅσα καθιστούν το σῶμα ἢ τὴν ψυχὴ ἢ τὸν νου τῶν ἐλευθέρων ἀνθρώπων ἀχρηστα για τις χρήσεις και τις πράξεις της αρετής. (μον. 2)

5 σημεῖα (•) x 2 μονάδες = 10 μονάδες.

B1.

α. Με τη φράση «ἐμποδῶν παιδείας» ο Αριστοτέλης εννοεί την παιδεία με την οποία είμαστε **καθημερινά σε επαφή**, την παιδεία που ισχύει στην κοινωνία μας. Σε ένα παρακάτω χωρίο των Πολιτικών αναφέρει τι αποτελούσε συνήθως την παιδεία του καιρού του. Τα μαθήματα, λοιπόν, που διδάσκονταν εκείνη την εποχή, τα διακρίνει σε τέσσερεις κλάδους και ήταν:

α) **ανάγνωση και γραφή**, αντικείμενα τα οποία θεωρούνταν χρήσιμα για τη ζωή («χρήσιμα πρὸς τὸν βίον»),
β) **γυμναστική**, η οποία συντελούσε στην καλλιέργεια της ανδρείας,
γ) **μουσική**, η οποία θεωρούνταν και χρήσιμη για τη ζωή και ασκούσε ηθική επίδραση στον άνθρωπο,
δ) μερικές φορές σχέδιο και **ζωγραφική**, δεξιότητες που θεωρούνταν κι αυτές χρήσιμες για τη ζωή.
Η αριθμητική δεν αναφέρεται, επειδή ίσως στην Αθήνα αυτή διδασκόταν στο σπίτι και όχι στο σχολείο.

(μον. 5)

β. Κρίνει, λοιπόν, ο Αριστοτέλης ότι η απουσία νομικού πλαισίου για την εκπαίδευση και ο ιδιωτικός της χαρακτήρας προσανατολίζουν τους ανθρώπους σε ανόμοιες επιλογές παιδείας με πολιτικές βέβαια επιπτώσεις στην ενότητα και στην ευδαιμονία της πόλης. Διακρίνει στην εποχή του και μας παραδίδει τρεις τύπους παιδείας:

α) την **ωφελμιστική**, με την οποία επιδιώκεται το πρακτικό και το ωφέλιμο, τα χρήσιμα για τη ζωή («τὰ χρήσιμα πρὸς τὸν βίον»)
β) την **ηθοπλαστική** η οποία προτάσσει τη διάπλαση του ἠθους τῶν παιδιῶν, αὐτὰ που τείνουν προς τὴν ἀρετὴ («τὰ τείνοντα πρὸς ἀρετὴν»)
γ) τὴ «**γνωσιοκεντρική / νοησιαρχική**, η οποία δίνει προτεραιότητα στην καλλιέργεια του νου, σε αὐτὰ που απλῶς προάγουν τὴ γνώση («τὰ περιττά»).

«**περιττά**»: Με την έκφραση αυτή ο Σταγειρίτης δηλώνει το σύνολο των γνώσεων που δεν αποβλέπουν σε άμεσες πρακτικές εφαρμογές. Είναι πολύ χαρακτηριστική η αναφορά του στη γνώση, τη θεωρούμενη από κάποιους ἀχρηστή, που είχαν προσωκρατικοί φιλόσοφοι ὅπως ο Θαλῆς και ο Αναξαγόρας: «Από ὅσα λοιπόν ἔχουμε πει ἔγινε πια φανερό ὅτι ἡ φιλοσοφική σοφία εἶναι και επιστημονική γνώση και διανοητική ἀντίληψη τῶν πιο ἀξιόλογων και τῶν πιο πολῦτιμων ἀπὸ τὴν ἀποψη τῆς φύσης τῶν πραγμάτων. Αὐτός εἶναι ὁ λόγος που τὸν Αναξαγόρα, τὸν Θαλή και τῶν ὁμοιῶς τῶν οἱ ἀνθρώποι τῶν λένε σοφούς, ὄχι ὁμως φρόνιμους, ἀφού τῶν βλέπουν να μην ξέρουν τι εἶναι συμφέρον για τὸν εαυτό τῶν· λένε δηλαδή γι' αὐτούς ὅτι ξέρουν πράγματα μοναδικά, θαυμαστά, δυσνόητα και θεϊκά, που εἶναι ὁμως ἀχρηστα – με τὸ νόημα ὅτι δεν ψάχνουν να βρουν τι εἶναι αὐτὸ που λέμε “καλὸ για τὸν ἀνθρώπο”» (Ηθικά Νικομάχεια 1141b2- 8, μετάφραση Δ. Λυπουρλής).

(μον. 5)

B2. 10 σημεία (•) x 1 μονάδα = 10 μονάδες.

Το απόσπασμα από το πρωτότυπο κείμενο κλείνει με τη διατύπωση των προσωπικών θέσεων του Αριστοτέλη για το περιεχόμενο του εκπαιδευτικού συστήματος. Αυτές οι απόψεις παρουσιάζουν ορισμένες ομοιότητες αναφορικά με τους στόχους της εκπαίδευσης με αυτές του Ισοκράτη.

Πιο αναλυτικά ο φιλόσοφος ακολουθεί τη μέση οδό:

- **Υποστηρίζει λοιπόν ότι οι νέοι πρέπει ασφαλώς να μαθαίνουν γνώσεις χρήσιμες για τη ζωή αλλά από αυτές όχι όλες, παρά μόνο τις αναγκαίες.** («Ότι μὲν οὖν τὰ ἀναγκαῖα δεῖ διδάσκεισθαι τῶν χρησίμων, οὐκ ἄδηλον»). **Δεν αρμόζει στους ελεύθερους ανθρώπους να αναζητούν σε κάθε γνώση τη χρησιμότητα, γιατί αυτή μπορεί να τους οδηγήσει στη μονομέρεια.**
- **Κι από τις αναγκαίες, όμως, πρέπει να μαθαίνουν όσες ταιριάζουν σε ελεύθερους ανθρώπους και όχι τις ευτελείς που ασκούν οι δούλοι, οι οποίες αδρανοποιούν το σώμα και τον νου του ανθρώπου, τον καθιστούν αγροίκο, άξεστο («βάνουσον») και τον απομακρύνουν από την κατάκτηση της αρετής.** («ὅτι δὲ οὐ πάντα, διηρημένων τῶν τε ἐλευθερίων ἔργων καὶ τῶν ἀνελευθερίων φανερόν, καὶ ὅτι τῶν τοιούτων δεῖ μετέχειν ὅσα τῶν χρησίμων ποιήσει τὸν μετέχοντα μὴ βάνουσον»).
- **Από τα παραπάνω, λοιπόν, προκύπτει ότι οι χρήσιμες γνώσεις είναι απαραίτητες, αλλά δεν πρέπει να αποτελούν αυτοσκοπό.** Ο χαρακτήρας της παιδείας, κατά τον Αριστοτέλη, πρέπει να είναι κυρίως **ηθοπλαστικός** και να στοχεύει τόσο στη διαμόρφωση του σώματος όσο και του πνεύματος του ελεύθερου ανθρώπου.
- **Ειδικότερα, ο Αριστοτέλης στην ενότητα αυτή δίνει τα όρια ανάμεσα στη γνώση που προάγει συνολικά τον άνθρωπο και σε εκείνη που τον «υποδουλώνει» από μία άποψη. Φαίνεται ότι δεν αποδοκιμάζει απολύτως καμιά διάσταση γνώσης (χρήσιμη, αναγκαία, επιστημονική και ηθοπλαστική), απορρίπτει όμως τη μονοδιάστατα παρεχόμενη γνώση και μάλιστα της πρακτικά / επαγγελματικά προσανατολισμένης. Προβάλλει ένα πρότυπο γνώσης που συνθέτει τη χρησιμότητα, την αναγκαιότητα, την επιστημονική αλήθεια με κυρίαρχο τον ηθοπλαστικό προσανατολισμό.** Στο παιδευτικό πρόγραμμα του Αριστοτέλη έχει θέση και το χρήσιμο και η ελεύθερη απασχόληση και η επιστημοσύνη, αποκλείεται όμως ό,τι θα έθιζε τον νέο στην ευτέλεια και την ποταπότητα (βάνουσον ἔργον).
- **Τα έργα που δεν ταιριάζουν στους ελεύθερους ανθρώπους είναι αυτά που καθιστούν τον άνθρωπο που τα επιτελεί βάνουσο, δηλαδή ανίκανο να κατακτήσει την αρετή και να πράξει σύμφωνα με αυτή.** Έτσι η επαγγελματική εκπαίδευση συνδέεται με τους «βανούσους», δηλαδή με τους ανθρώπους που διαθέτουν τη γνώση και την κατασκευαστική τους ικανότητα στην υπηρεσία των άλλων με αμοιβή, αλλά αυτό είναι στοιχείο δουλικότητας.
- **Στο απόσπασμα από τον Αρεοπαγητικό ο Ισοκράτης αναφέρεται έμμεσα στην παιδεία κυβερνώντων και κυβερνωμένων δίνοντας έμφαση στη διάκριση μεταξύ γραπτών και άγραφων νόμων.** Ειδικότερα, ισχυρίζεται ότι όσοι εξουσιάζουν οφείλουν «να έχουν το δίκαιο στις ψυχές τους» περισσότερο και να διοικούν «όχι με ψηφίσματα αλλά με τα έθιμα», δηλαδή με το άγραφο δίκαιο.
- **Στη συνέχεια, τεκμηριώνει την άποψη αυτή υποστηρίζοντας ότι οι πολίτες με κακή ανατροφή «θα τολμήσουν να παραβαίνουν και τους καταγεγραμμένους με ακρίβεια νόμους», ενώ όσοι έχουν λάβει ορθή παιδεία θα υπακούσουν και στο άγραφο δίκαιο.**
- **Γι' αυτό, σύμφωνα με τον Ισοκράτη, οι Αθηναίοι έδιναν περισσότερη έμφαση στην ορθή διαπαιδαγώγηση των νέων, ώστε να αποφεύγουν τις παραβατικές συμπεριφορές, παρά στην τιμωρία των ήδη συντελεσμένων αδικημάτων, δηλαδή εστίαζαν στην πρόληψη και όχι στην καταστολή.** («δεν σκέφτονταν πώς θα τιμωρήσουν εκείνους που θα έπεφταν σε σφάλματα, αλλά πώς θα κάμουν τους πολίτες να μην κάνουν κάτι άξιο τιμωρίας»)
- **Από τα παραπάνω εξάγεται το συμπέρασμα ότι η διαμόρφωση του ήθους των νέων και η κατ' επέκταση η κατάκτηση της αρετής πρέπει να αποτελεί πρωταρχικό στόχο της εκπαίδευσης τόσο για τον Ισοκράτη, όσο και για τον Αριστοτέλη.** Και οι δύο στοχαστές θεωρούν ότι ένα εκπαιδευτικό σύστημα με κυρίαρχο τον ηθοπλαστικό χαρακτήρα θα ωφελήσει την πόλη ολόκληρη.
- **Βέβαια, διαφοροποιούνται ως ένα βαθμό, καθώς ο Σταγειρίτης φιλόσοφος στο συγκεκριμένο απόσπασμα επικεντρώνεται κυρίως στα αποτελέσματα της ηθοπλαστικής παιδείας για το άτομο, ενώ ο Ισοκράτης δίνει έμφαση στον κοινωνικό αντίκτυπο που έχει η ορθή παιδεία όσον αφορά στην υπακοή στους νόμους και συνεπώς στη συνοχή της πόλης και την αρμονική συμβίωση των πολιτών.**

B3. α. Λάθος β. Σωστό γ. Σωστό δ. Λάθος ε. Λάθος

B4.

Πρόσθεση	νομοθετητέον
Λαθραίος	λανθάνειν
Βωμός	ἀμφισβητείται
Αρμονία	ἀρετήν
Εκδήλωση	δήλον
Ένταση	τείνοντα
Επιληψία	εΐληφε
Διένεξη	διαφέρονται
Προαιρετικός	δηρημένων
Σχέση	μετέχειν

Αδίδακτο κείμενο

Γ1. Ξενοφώντος, Κύρου Ανάβασις, 3. 1. 32-35

Πρωτότυπο Κείμενο	Μετάφραση
<p>Ἐπεὶ δὲ πάντες συνήλθον, εἰς τὸ πρόσθεν τῶν ὄπλων ἐκαθέζοντο· καὶ ἐγένοντο οἱ συνελθόντες στρατηγοὶ καὶ λοχαγοὶ ἀμφὶ τοὺς ἑκατόν.</p> <p>Ὅτε δὲ ταῦτα ἦν σχεδὸν μέσαι ἦσαν νύκτες. Ἐνταῦθα Ἰερώνυμος Ἠλεῖος πρεσβύτατος ὢν τῶν Προξένου λοχαγῶν ἤρχετο λέγειν ὧδε.</p> <p>Ἡμῖν, ὦ ἄνδρες στρατηγοὶ καὶ λοχαγοί, ὀρῶσι τὰ παρόντα ἔδοξε καὶ αὐτοῖς συνελθεῖν καὶ ὑμᾶς παρακαλέσαι, ὅπως βουλευσαίμεθα εἴ τι δυναίμεθα ἀγαθόν.</p> <p>Λέξον δ', ἔφη, καὶ σύ, ὦ Ξενοφῶν, ἄπερ καὶ πρὸς ἡμᾶς.</p> <p>Ἐκ τούτου λέγει τάδε Ξενοφών.</p> <p>Ἄλλὰ ταῦτα μὲν δὴ πάντες ἐπιστάμεθα, ὅτι βασιλεὺς καὶ Τισσαφέρνης οὓς μὲν ἐδυνήθησαν συνειλήφασιν ἡμῶν, τοῖς δ' ἄλλοις δῆλον ὅτι ἐπιβουλεύουσιν, ὥς, ἦν δύνωνται, ἀπολέσωσιν.</p>	<p>Αφού λοιπόν ὅλοι συγκεντρώθηκαν, (παρα)κάθησαν στον ελεύθερο χώρο μπροστά από τις σκηνές του στρατοπέδου· και οι στρατηγοί και οι λοχαγοί που συγκεντρώθηκαν ἦταν περίπου εκατό.</p> <p>Κι ὅταν συνέβησαν αὐτά ἦταν [πια] σχεδόν μεσάνυκτα. Τότε ο Ἰερώνυμος ἀπό την Ἠλεία που ἦταν ο πιο μεγάλος (στην ηλικία) ἀπό τους λοχαγούς του Προξένου ἀρχισε να μιλά ως εξής.</p> <p>“Σε εμάς, στρατηγοί και λοχαγοί, που (επειδή) βλέπουμε τα ὅσα συμβαίνουν φάνηκε καλό και οι ἴδιοι να συγκεντρωθούμε και εσάς να καλέσουμε κοντά, για να συζητήσουμε αν μπορούμε (να αποφασίσουμε) κάτι σωστό.</p> <p>Πες λοιπόν, εἶπε (ο Ἰερώνυμος) και εσύ, Ξενοφώντα, ὅσα ακριβῶς (ἀνέφερες) και σε εμάς.”</p> <p>Ἐπειτα ἀπό αὐτό ο Ξενοφώντας εἶπε τα εξής.</p> <p>“Ἀλλά αὐτά βέβαια ὅλοι (τα) γνωρίζουμε, ὅτι δηλαδή ο (Πέρσης) βασιλιάς και ο Τισσαφέρνης ἔχουν συλλάβει ὅσους μπόρεσαν ἀπό εμάς, ενώ για τους υπόλοιπους σχεδιάζουν εμφανῶς κακά σχέδια (/ εἶναι φανερό ὅτι δολοπλοκούν), για να (μας) ἐξοντώσουν, αν μπορέσουν.”</p>

Γ2. 5 σημεία (•) x 2 μονάδες = 10 μονάδες.

Στο παρόν απόσπασμα ο Ξενοφών εκφράζει τους λόγους για τους οποίους οι Έλληνες στρατηγοί και λοχαγοί οφείλουν να επιδείξουν σθένος και γενναϊότητα.

- Απέναντι στη **δύσκολη κατάσταση** στην οποία βρίσκονται στην παρούσα περίσταση, εφόσον οι εχθροί σχεδιάζουν την εξόντωσή τους («έπιβουλεύουσιν ως ἀπολέσωσιν»), επισημαίνεται ότι θα **πρέπει να κάνουν ό,τι απαιτείται** για να μην περιέλθουν υπό την εξουσία των εχθρών, αλλά το αντίστροφο.
- Δείχνοντας δηλαδή σε αυτή την ευκαιρία («καιρόν») οι ίδιοι γενναιότητα, παρά το **μικρό αριθμό τους** («τοσοῦτοι ὄντες»), θα **παραδειγματίσουν** και τους **στρατιώτες** τους να συμπεριφερθούν αναλόγως, καθώς αποτελούν για εκείνους **πρότυπα συμπεριφοράς** («πρὸς ὑμᾶς βλέπουσιν»).
- Αν δηλαδή οι ανώτεροι στο στράτευμα δείξουν ότι φοβούνται, όμοια θα συμπεριφερθούν και οι στρατιώτες τους. Αν όμως βρίσκονται σε **ετοιμότητα** («παρασκευαζόμενοι») εναντίον των εχθρών και **παρακινούν** τους υπολοίπους προς την ίδια κατεύθυνση, οι στρατιώτες θα τους **ακολουθήσουν** («ἔψονται») και θα προσπαθήσουν να τους **μιμηθούν** («πειράσσονται μιμῆσθαι»).
- Ο Ξενοφών εκφράζει την άποψη ότι εν προκειμένω οι στρατηγοί θα μπορούσαν να προσφέρουν μεγάλη υπηρεσία στο στράτευμα αν μεριμνούσαν ώστε να **οριστούν το συντομότερο δυνατό νέοι στρατηγοί και λοχαγοί στη θέση εκείνων που χάθηκαν**,
- γιατί, κατά την εκτίμησή του, **χωρίς αρχηγούς δεν μπορεί να γίνει τίποτε το σωστό ή το ωφέλιμο σε καμιά περίπτωση, ιδίως μάλιστα σε πολεμική περίοδο.** («ἄνευ γὰρ ἀρχόντων ... παντάπασιν»).

Γ3. 10 λέξεις x 1 μονάδα = 10 μονάδες

• ή δήλη (/ ή δηλος)	• ή ἄθυμος		
• (ῶ) νύξ	• (ῶ) ἄνερ	• στρατηγέ	• (ῶ) στρατιῶτα
• τοῦ βασιλέως	• τῶ βασιλεῖ	• τοῦ Τισσαφέρνους	• τῶ Τισσαφέρνει

Γ4.α. 2 σημεία (•) x 1 μονάδα = 2 μονάδες

— «καὶ νῦν πρῶτον μὲν οἶομαι ἂν ὑμᾶς μέγα ὠφελῆσαι τὸ στράτευμα, εἰ ἐπιμεληθεῖητε ὅπως ἀντὶ τῶν ἀπολωλότων ὡς τάχιστα στρατηγοὶ καὶ λοχαγοὶ ἀντικατασταθῶσιν. ἄνευ γὰρ ἀρχόντων οὐδὲν ἂν οὔτε καλὸν οὔτε ἀγαθὸν γένοιτο ὡς μὲν συνελόντι εἰπεῖν οὐδαμοῦ, ἐν δὲ δὴ τοῖς πολεμικοῖς παντάπασιν.»

- **ἂν ὠφελῆσαι** **Δυνητικό, Ειδικό** απαρέμφατο, ως **Αντικείμενο** στο προσωπικό ρήμα οἶομαι.
— (με Υποκείμενο ὑμᾶς, ετεροπροσωπία. Λειτουργεῖ ως απόδοση του εξαρτημένου υποθετικού λόγου: οἶομαι ἂν ὑμᾶς ... ὠφελῆσαι - εἰ ἐπιμεληθεῖητε)
- **ὡς συνελόντι εἰπεῖν** **Απόλυτο** απαρέμφατο
— (στερεότυπη έκφραση που αναφέρεται στο περιεχόμενο ολόκληρης της πρότασης και, εν προκειμένω, δηλώνει σκοπό.)

Γ4.β. 3 σημεία (•) x 1 μονάδα = 3 μονάδες

— «Ἡμῖν, ὧ ἄνδρες στρατηγοὶ καὶ λοχαγοί, ὀρῶσι τὰ παρόντα ἔδοξε καὶ αὐτοῖς συνελθεῖν καὶ ὑμᾶς παρακαλέσαι, ὅπως βουλευσαίμεθα εἴ τι δυναίμεθα ἀγαθόν.»

- **ὀρῶσι** Υποκείμενο της μετοχής το **ἡμῖν**, **συνημμένη** στη **δοτική προσωπική**.
— (αιτιολογική ή αναφορικο-αιτιολογική μετοχή)
- **ἔδοξε** Υποκείμενο του απροσώπου ρήματος το **συνελθεῖν**, **Τελικό** απαρέμφατο.
- **συνελθεῖν** Υποκείμενο του τελικού απαρεμφάτου το **ἡμᾶς**, **ετεροπροσωπία**.
— (υποχρεωτική, λόγω της απρόσωπης σύνταξης. Το Υ εξάγεται από τη δοτ. προσωπική)

Γ4.γ. 4 σημεία (•) x 1 μονάδα = 4 μονάδες

- ἀμφὶ τοὺς ἑκατόν **Εμπρόθετος** (επιρρ.) προσδιορισμός που δηλώνει **το ποσό κατά προσέγγιση, ως Κατηγορούμενο** στα Υποκείμενα του ρ. ἐγένοντο, «στρατηγοὶ καὶ λοχαγοὶ».
- τάδε **Σύστοιχο Αντικείμενο** στο ρήμα λέγει. (< λέγει τούσδε τούς λόγους)
- παρασκευαζόμενοι **Κατηγορηματική μετοχή**, μέσω του ρήματος «φανεροὶ ἦτε», αναφέρεται στο υποκείμενό του. (Βρίσκεται σε θέση κατηγορουμένου, ενώ μεταφράζεται και με μετάσταση του νοηματικού κέντρου από το ρήμα στη μετοχή).
- ὑμῖν **Αντικείμενο** στο ρήμα (ακολουθίας) **ἔψονται**.

Γ4.δ. 1 σημείο (•) x 1 μονάδα = 1 μονάδα

— «ἐπὶ τοῖς βαρβάροις γενώμεθα, ἀλλὰ μᾶλλον ἐκεῖνοι (γένωνται) ἐφ' ἡμῖν».

- γενώμεθα, (γένωνται) το ρήμα έχει και στις δυο περιπτώσεις τη σημασία «**εναπόκειμαι, εξαρτώμαι, υπακούω, υποτάσσομαι**», λόγω της σύνταξής του με εμπρόθετο επιρρηματικό προσδιορισμό που δηλώνει **εξάρτηση / υποταγή / υπακοή**, ἐπὶ τοῖς βαρβάροις - ἐφ' ἡμῖν.